

de manera, que no puch donar ideya del xibbarri que s' arma entre lo manyá que pica, ell que crida, ella li respon, torna l' altre á cridar mes, s' hi contrapunta la dona y mes amunt; lo manyá s' hi engresca y repica ferm; los gossos ho senten, s' alborotan, lladran y grinyolan; acut lo cassador y vinga fuetada d' assí y d' allá y, com si resumis los extrems de la discordia acalorat per noble indignació descarrega sobre aquellas pobras bestiolas sa tremenda ira fentlas ignocentas víctimas d' un escándol en la que á última hora havian pres part per un exés de zel.

Tantas han estat las vegadas que l' autoritat ha tingut de anar á posar la pau á aqueix matrimoni, que jo estich ben penetrat que 'l dia que voldrán viure tranquils tindrán que posarse l' arcalde á casa.

.*

Lo Ramonet es un fadrí velé que viu á dalt de tot y com es un xicot que diu que lo saber no fa may nosa, per aumentar lo caudal dels seus coneixements apren de tocar lo cornetí. Ara calculin quin suplici será 'l de seguir pas á pas los adelantos del aprenent y tindre ficat á cau d' orella á certas horas determinadas y que may no faltan, aquell *tetertré* metálich estrident que 's fica al cervell, y que un se queda ab lo temor de que no 'n surtirá may mes. Seguéixinlo desde que comensa á pendrer la embocadura en que fá tantas pifiadas com notas te la llissó, y cada pifiada contin qu' es com una fiblada dins del cap y continuin acompanyantlo d' aqueix terme hasta que comensa á tocar la llissó complerta y tornarán per dirme qu' es un martirilogi auricular que sols ho sab aquell que ha tingut de sufrirho. Y contin que la pessa ben tocada raras vegadas se sent. Com vostés ja l' han apresada mes aviat qu' ell, encara no s' embroca lo trasto als llabis, mentalment y al seu pesar, ja l' están acompanyant; pero á lo millor allí ahont ve un *sí*, li surt un xiscle, ó allí ahont esperan un *dó*, com si se li esbotzés lo cornetí ne surt un

ronch com no 'l fa mes aspre ni mes inarmónich cap tocino. Ara mateix que estich escrivint, com si 's recelés que faix un al·legat contra 'ls meus vehins está tocant un pas doble que per ell no es pas ni doble ni senzill perquè ab l' estona que 'l toca ja tindria temps de haber arribat á Gracia, pero que crech lográ que jo m' escapi al *redobl* per fugir d' aqueix diluvi de notas que aboca lo cornetí que sembla que li haje donat un vomitiu musical. Y fins me penso que ho fa á dretas per venjar-se de mí, perquè un dia van vindre á preguntar si sabia ahont vivia un músich que tocava 'l cornetí que 'l necessitavan per acompanyar dos violins y una flauta en un sarauet; y jo 'ls hi vares respondrer que valia mes anar sols que mal acompanyats y que en la casa no hi vivia mes qu' un jove que s' ensejava per esser *nunci* al Vall de Josafat per fer la crida dels ossos que sobressin ó dels que mancarian.

*
**

Veyentme, donchs, obligat á surtir, y com per necessitat tinch de passar per l' escala, dech advertir que una de las criadas de la casa diuen qu' está molt aficionada ab un *paleta*; y no 'm tinguin per xarrayre si 'ls hi conto que cada vespre 'ls trobo á la porta fen guardia d' honor, que jo no sé quin mal vent dech portar que al baixar, ella sempre s' encostipa y tus ab una tusseta molt debilitada que no mes li dura á l' acte que 'm fa lloch per passar tot aplanantse ab las dos mans lo devantal, mentres lo paleta s' arramba á l' altre costat buscantse la picor per lo clatell. Jo passo per entremitj ab los ulls baixos com una beyata dihent entre mí: sí, ja pots gratar, que ja 't conech herbeta que 't dius marduix.

Altres cosas podria contar de los meus vehins, mes per avuy ja n' hi ha prou: si percás un altre dia ja vindré á *sota la xella del repartidor*—com deya un cego andalús—y 'ls hi explicaré lo que avuy me callo.

EMILIO VILANOVA.

CORRESPONDENCIA

SR. DIRECTOR DE LA RENAIXENSA.

PRECIABLE amich : encara que ja fá tres mesos que, al estil de jueu errant, corro per aqueixos móns de Deu á fí y efecte de veure cosas novas, no vos estranyi que aquesta sia l' hora en que no vos hágia remés las c orrespondencias que vos vaig prometre. M' habia ficat al cap comensarlas participantvos las impresions sentidas, las novas arreplegadas y 'ls judicis formats en aquesta terra de Navarra, ja perque existeixen en ella causas especials que la fan tan interessant ; ja perque, á mon entendre, es de las més propias en la época que átravessém pera tractarse en lo vostre important periódich. A part de que en lloch com en Catalunya 's' observa un esperit de renaixement que atrau per sa lligitimitat, imposa per sa grandesa y confon per son progrés ; á part de que aquí, en Aragó y en las provincias no 's descobreix més que una debil manifestació del moviment extraordinari que 's va realisant en la nostra terra, encarnantse en sa industria, en son comers, en sa literatura, en sa ciencia, sempre en sa activitat tan assombrosa com especulativa ; no

puch méns que confessar que Navarra, ab sos recorts històrichs y certa part de son caràcter general, m' evoca molt sovint épocas y fets de Catalunya que guardan bastanta conexió ab fets y épocas d' aquest antich Regne. Per totas bandes observo 'l rastre de D. Joan II, lo princep de Viana y la princesa D.ª Blanca, quíns nóms constitueixen un período històrich massa unit ab lo nostre Principat pera no interessarme y fins impresionarme profundament las tradicions que 's contan, los castells que 's veuen, las ruinas que s' sepultan, y las senyals que 's tocan, referents á n' aquell temps.

Anant per la via de Zaragossa á Pamplona, qu' enllassa en Castejon ab la de Bilbao, s' entra á lo que era Regne de Navarra pel poble de Cortes, petita vila, pertanyent á la merindat ² de Tudela, antiguament casi tota de Moros. En 1490 perteneixia á D. Alfons de Aragó, qui disposá en son testament que fos enterrat en lo monestir de Poblet, junt ab son pare, fill natural del Rey Joan II, quina disposició testamentaria degué complaure á sa mare D.ª Leonor de Soto, duquesa de Villahermosa, tota vegada que declará era sa última voluntat que son cadavre, en un bagul de panyo negre ab una creu blanca, fós conduit per tres capellans al expressat monestir, á n' al que debian entregarse deu mil sous pera missas perpétuas.

Los pobles que 's troban pel costat son de poca importancia; fins que s' arriba á Tudela. Tudela, cap de la merindat de son nom; entrada de par de la Ribera, la més preciosa de las tres provincias en que 's dividia l' antich regne de Navarra; la que 'ls Romans coneixian baix lo nom de Tutela ó Tullonium; la que fou presa als moros en 1114 pel Rey Alfons, lo batallador, qui la condoná al comte Rotron de Alperche per sos serveys en la campanya, 'l qual la traspassá, en calitat de dot, á sa neboda al contraure matrimoni ab D. Garcia Ramirez, net del Cid, y mes tart Rey de Navarra, per quin motiu s' incorporá á la Corona, incorporació que evitá fos agregada á

la de Aragó, qu' era probable y consecuent per haberala conquistat lo Rey Aragonés, per haberala senyalat dintre 'ls limits d' aquet Regne vehí, y per haberli concedit en 1117 los furs de Sobrarbe y Zaragossa que l' identificaban ab Aragó. Tudela, la que obtingué en 1127 de D. Alons lo fur *tortum per tortum* ³; la que fou camp de diferentas renyinas entre jueus y cristians; la que no 's descuidaba d' exigir als Reys lo jurament de sos privilegis avants de entrar á la població, féntlosi confirmar en la Iglesia; la patria dei célebre viatjador rabí Benjamin Ben-Jonach, mort en 1173, despres d' haber escrit la relació de sos viatges, particularment de las costums y ceremonias practicadas en totas las Sinagogas del món, impresa en hebreu l' any 1543 en Constantinopla: la que prengué son escut del magnífich pont de pedra de més de 400 metros de llargaria, compost de 17 superbos archs y defensat altre temps per tres preciosas torras, la 1.ª de las quals siguié arruinada en 1797, y las dos restants en 1813 per ordre del general Espoz y Mina, á la retirada dels francesos; la que en 1390 fou instituïda ciutat pel Rey Carlos III; la que tenia lo parroquiat; la que en 1480 protegia als heretges fugitius y espulsats de Aragó fins l' estrem de véures amenassada per D. Fernando y sentir las censuras eclesiásticas; la que fins en 9 de Setembre de 1512 no 's va sometre al domini del Reys Catolichs, y encara despres de una resistencia llarguíssima y ser abandonada pel Reys D. Joan y D.ª Catarina; la que en 1521 s' entregá desseguit al princep D. Enrich de Labrit; la que vegé batut als 23 de novembre de 1808 pel duch de Montebello al general espanyol lo valent Castaños, aqueix general tan honrat que, mentres esperaba cobrar un sou tan merescut com enrederit, debia empenyar un estutx de plata; aqueix general tan independent de carácter que pera vergonya de governs desagrahits se presentá en janer á la Reyna vestit d' estiu, manifestant que debia ser l' estiu quan ell acababa de cobrar la paga de juny.

Tudela en l' actualitat será població d' unas 9.000 áni-

mas : situada en un ángul format pels dos rius Ebro y Queiles, encara que la majoria de sos carrers sian estrets y tortuosos, no deixan de ferla agradable los passeigs d' arbres que l' adornan y l' amena vegetació que la rodeja, sobre tot la Mejana, mena d' isla composta d' innumera- bles horts que s' esten hermoíssima en mitx del primer riu, y que s' ha fet célebre no solsament per sa posició encantadora, sino per produir los millor fruyts y las apre- ciables verduras del país, situació y fertilitat que inspiran á tothom l' afany de concórrehi com concorren los Pa- rissiens á las islas del Sena.

En aquesta merindat comensan los célebres mónts de las Bardenas, terrenos de pasturas, llenya y sembra- duta que confinan ab las merindats de Sangüensa y Tafa- lla (avants Olite), quin domini pertany y ha pertenescut sempre al Patrimoni Real y quin us y aprofitament está repartit en 21 pobles en virtut de innumerables privilegis concedits per diferents Reys y prínceps en premi y satis- facció de sos grans y especials serveys y en pach de cuan- tiosos donatius, com los de 12.000 duros fet á Felip V, en 1705 ; habentn' hi de tan antichs, com los del vall de Roncal, que datan del any 860, otorgats pel Rey de Na- varra Sancho García per haberli prestat aqueix vall ex- traordinaris serveys contra 'ls enemichs de la fé católica. Límitrofe al Arguedas, y dintre las Bardenas hi ha 'l ve- dat de Eguarás, avants Penyaflor, ahont s' elevaba un cas- tell del temps de Sancho 'l fort, presó per algun temps de la malhaurada D.ª Blanca, sobre quina dehesa tenian los infansons varios privilegis.

Dintre la merindat de Tudela, un dels pobles que per sa situació va interessarme més fou lo de Milagro, situat demunt d' una regular carena que s' estén pel costat del riu Aragó y domina una inmensa plana atravessada per mil rechs que, regantla convenientment, produheixen una vegetació encantadora. Si interessa per sa topografia, no deixa de atraure al saber que sos habitants prengueren part en la batalla de las Navas en fàvor de D. Sancho

'l fort; al veure 'l castell que s' eleva á prop seu, condonat al comte de Lerin per Cárlos V; al contemplar las torras de las 3 iglesias que 's destacan sobre 'l fons del'horisó, y al mirar ab cert moviment d' horror á Penyalen, tristament célebre per ser la penya situada en la propia carena, desde ahont los infants D. Ramon y D.ª Ermesinda precipitaren á son germá 'l rey D. Sancho V.

Tenint á Peralta á la vora no pot deixarse de véurela sent com es molt important baix lo punt de vista histórich pel paper que han representat sos senyors en las lluytas intestinas de Navarra, y sobre tot per haber sigut un d' ells lo celeberrim Mossen Pierres de Peralta ⁴.

Aquesta es la vila á quins vehins, per haber sigut lleals quan en 1138 D. Alons de Castella invadí á Navarra, D. García Ramirez los feu franchs de mals usos y *pechas* dolentas ⁵ com las *de sayonia, facendera y manyeria*, concedintlos'hi una porció de privilegis á més de la facultat d' escullir lo fur que volguessen. Es la que en 1378 fou sitiada pels castellans, veyentse obligats á tancarse en ella 'ls habitants de Marcilla y Villanueva, per lo que 'l Rey disposá s' incorporessen á ella los termes d' aqueixas poblacions; es la que recobrá á Funes que havia caigut en poder dels invasors vehins; es la que en 1423 fou donada per Cárlos III á son net D. Cárlos al crear lo principat de Viana; la que fou cedida en 1430 pel Rey D. Joan II al expressat Mossen Pierres, de quin domini desitxaba deslliurarse; en fi, es la que durant los dias 8 y 9 de novembre de 1834 contemplaba ab inquietut mortal cóm 53 urbans, tancats en una fortalesa tan débil com ferma era la voluntat dels defensors, se resistiren heroicament de 10,000 carlistas manats pel mateix Zumalacárregui ⁶.

Impressionat per la rara y misteriosa imatge de Mossen Pierres, no 's pot resistir al desitx d' arribar á Marcilla, al sapiguer que en ella y en lo palau del Marqués de Halces, mitx arruinat, ab sos corresponents fossos y ab sas galerías subterràneas, 's hi conservan encara una co-

rassa, una celada y un vestit de ferro del expressat capdill dels Agramontesos; no sent menos interessant lo monestir del ordre del Cister que no gaire lluny del poble, fou fondat per D.ª Sancha de Navarra en 1160 é incorporat desde 1407 al de la Oliva á causa d' haberse desterrat d' ell á las monjas Bernardas, sas primitivas professoras, després de la oportuna informació sobre certs delictes.

Sent á Marcilla y tenint coneixement d' Olite, francament m' hauria recat deixar de veure aqueixa ciutat, antiguament anomenada Erriverri (Terra-nova) y un temps cap de la merindat que, com he dit, se repartí entre Tafalla y Sangüensa. Situada á la Ribera esquerra del riu Cidacos, quinas aigües foren cedidas á Olite pel rey Felip III, en 1340, ostenta, ab la postració de la vellesa, los murs y torras ab sos departaments interiors recarregats d' arabescos, del palau construït en lo segle XV per Don Carlos III, lo noble; las murallas antiquíssimas ab sos fossos; lo campanar gòtich de la iglesia de S. Pere; los dotse apóstols de la portalada de la de Sta. María; y las considerables ruinas que 's descubreixen en sos contorns justificant sa antiquitat y sa grandesa. Ella recorda la celebració de Corts de Navarra; ella presenciá 'l casament del ilustre príncep de Viana en 30 decembre de 1439, ab la filla del duch de Cleves, neboda del de Borgonya, Felip *lo bó*, quals nubis foren conduïts baix tálam seguits de moros y moras y juglars de Játiva; ella es la patria, en fi, del notable téolech Miquel Oronaspeque; en companyia del bisbe de Pamplona, D. Diego Ramirez de Sedeño, assistí al Concili de Trento, predicant en 1563 en Italia sobre 'l misteri de la Santíssima Trinitat, quin sermó fou imprés en Padua.

Com no es gaire comú, molt cerca de Olite hi ha una altre ciutat, actual cap de partit judicial, l' antiga Subalía, ab son palau construït per Carlos III, ab sas murallas y sas fortificacions antigüas y l' iglesia de Sta. Lluçia. Ha tingut Universitat; fou una de las plassas principals del Regne y residencia reyal, y lloch ahont se celebraren

Corts, una d'ellas marcadament senyalada per 'l assassinat del bisbe Echevarri atribuït, com he explicat, al repetit Senyor de Peralta, Mossen Pierres, trobantse una columna de pedra en lo lloch en que dit bisbe caigués mortalment ferit. Tafalla es la patria de Cristófol de la Vega, escriptor jesuïta y del pintor Baldomir de Leon.

Bonica es la campinya, composta de fértils hortas y poblets, que s'extén al deixar á Tafalla al vall d' Orba. En un extrem se veu á Garinsain ab son castell anomenat de Virto y son santuari titolat '*L Cristo Catalain*, á prop seu Berassoain ab las ruinas del antich castell dels Radas; bastant á la vora la vila de Elors, notable per haberhi sigut batudas las tropas francesas que á las ordres d' Andreu Esparroso invadiren la Navarra en 1521 y per haberhi tingut lloch en 1835, un terrible combat entre carlistas y lliberals; més lluny, y entre Noain y Pamplona, 'l Riu «al revés» sobre 'l que s'extén l' admirable aqüeducte de 66 peus de elevació, format de 99 archs (dos dels quals per mor de passarhi per dessota 'l ferro-carril, se refundiren en un) destinat á conduir desde Subissa las aguas á la capital de Navarra. Pamplona; la molt noble, molt lleal y molt heróica: la cort dels antichs Reys; la fundada pels Grechs y reedificada per Pompeyo, baix lo nom de Pompeyópolis; la batejada pels árabes ab lo de Sansueña; la conquistada als illoros en 785 per D. García Iñiguez y recobrada per ells fins l' any 839 en que la reconquistá definitivament Iñigo Arista; la que ha celebrat 3 concilis é innumerables Corts; la que caigué en poder dels francesos quan, apròfitantse de las perturbacions ocasionadas per l' alsament de la Comunitat del Astella, invadiren á Navarra pera restituirla á Enrich de Labrit; en quina ocasió y en lo siti de la Ciudadela, construïda en temps de Felip II baix lo plano de la d' Amberes, quedá ferit en una cama 'l capitá que mes tart siguié San Ignasi de Loyola. Situada Pamplona en la ribera esquerra del Arga, está circuida d' una cordillera de montanyas que constitueixen una conca de 7 horas de circun-

ferencia y en quina conca tan continua y terriblement ressonaban, no fa gaire temps, las canonadas d' una lluyta fraticida que serviren per enterrar sas pocas llibertats y 'ls furs de las Provincias. Encara que Pamplona es una capital petita relativament, puig no consta mes que 22,000 ánimas, no 's pot negar que atrau per la bellesa de sas construccions modernas, per la grandaria y hermosura de sas plassas, particularment la del Castillo, per sa Catedral, en quina sala *La Preciosa* se reunian las Corts del Regne, y en quin tras-cor se trasladá en 1813, lo sepulcre del célebre comte de Gages; per los palaus de la Diputació y Municipalitat; per son preciós passeig *La Saconera* format per ample carrer d' arbres gegants y situat en una posició admirable, y en fi, per l' escrupulosa policia urbana, per lo qual tan ha influit son infatigable alcalde, mon apreciable amich En Javier de Colmenares, que fa una porció d' anys que n' es.

Tinch por de habervos apurat la paciencia, per lo que feré punt final, sense exténdrem en las consideracions generals sobre lo régimen económic, civil, politic y religiós que m' acudeixen á l' imaginació, y que 'm reservo pera ocuparmen exclusivament en una altre correspondencia, que si Deu vol, vos escriuré ben aviat.

FELIP DE SALETA PALOMERAS CRUIXENT.

NOTAS

¹ Encara que 'm reservo ocupar-me del caràcter general del país exclusivament en una correspondència, haig de manifestarvos, per via d'introducció, que 'm ha caigut l'ànima als peus, com se diu vulgarment, al observar la naturalesa especial del esperit que constitueix la vida de Navarra: lo moviment literari, casi una negació; la idea política, casi purament passiva; lo sentiment religiós, casi indefinit; la passió de patria, casi equivocada, qualitats ni completament perfectas ni completament imperfectas qu' han produït en aquest país una porció de fets per una banda heròics y per altra banda criminals. Quan considero lo que val 'l nostre esperit de província, aqueix esperit tant poderós, tan senser, tan admirable, estich orgullós de ser català. La nostra vida es filla de la activitat y de la especulació, quan aquí 's deu lo caràcter á l' indolència y á l' ignorancia. Lo que molts predican en Navarra principi d' autoritat, no es més que passivitat y certa indiferencia, degudas al monopoli d' un clero que, per més que es trist confessarho, sol assistir á las corridas de toros y passar lo temps en cafés, ab lo mateix traje talar qu' entran en lo temple del Senyor. Ja podeu figurarvos lo desencant que 'm produhirian semblants observacions, després d' haberme impresionat tan agradablement mentres m' havia concretat al terreny històric y artístich.

² *Merindad* ó cap de partit judicial avuy dia. La Merindad tenia sas sosmerindats, valls y cendeas, corresponents á las nostres veguerías, sotsveguerías, bailías y llochs. En 1346 hi havia las de Pamplona dividida en dos, Tudela, Sangüensa, Estella, Ultramuertos ó Navarra baixa: en 1407, Carlos III, creá la d' Olite d' entre alguns pobles que comprenian las de Tudela y Sangüensa, passant després á formar la de Tafalla. Actualment figuran las de Pamplona, Estella, Tudela, Tafalla y Aovir.

³ O sia la facultat de tornar mal per mal.

⁴ Aquest Mossen Pièrres de Peralta es una de las figuras històriques de Navarra que, tramesas per la tradició que 's complau en reforsarla, se destaca ab més intensitat sobre 'l fons de las revoltes intestinas entre 'ls partits agramontesos y beaumontesos, en l' época de D. Joan II y D.ª Leonor, al costat de las del príncep de Viana y D.ª Blanca. Ab son caràcter independent y originalíssim, me recorda sempre al nostre compte Arnau, encara que no sia tan llegendari com aquest. Fill d' altre famós Mossen Pièrres, sentint sanch real en sas venas, es lo geni més gelós per l' independència del país. Se 'l veu Mestre-hostal, Majordom major del Rey, se-

nyor de Peralta, Maya y Amposta, compte de Sant Estevan, condestable del Regne, principal capdill del bando agramontés, contrari de D. Carlos de Beaumont que, com á representant y capdill del bando del príncep Cárlos estaba en íntima correspondencia ab lo nostre comte de Pallars.

En 1460, estantli agraida la princesa Leonor, filla del Rey Joan II, gobernadora del Regne ab son espós, la que, segons la tradició, envenenà á son germá 'l de Viana, y fiu morir á sa germana D.ª Blanca, li concedí privilegi de baronia sobre una porció de vilas, mes s' oposaren á tal concessió los procuradors de las merindats tan oberta y fortament, fundantse en que semblants disgregacions debilitaban lo poder real, envalentonant als caps dels partits que sostenian la guerra civil, que juraren no obrir novas corts mentres no 's revoqués aqueixa disposició. Ab tot, era tan voluntariós y enérgich Mossen Piérres que res l' importaba lluytar contra tot lo mon. Per ço 's rebelá obertament contra la sentencia compromissal pronunciada pel rey de Fransa, Lluís XI, per la qual se debia agregar á Castella la Merindad de Estella, combatent de tal sort al exercit de D. Enrich, executor de la sentencia, que conseguí ab sa victoriosa resistencia que solsament se li incorporés lo partit de Losarcos, per lo qual D. Joan II en 1469, li concedí importantíssims privilegis. Per ço jamay consentí transaccions de cap mena ab sos contraris, fins al estrem de oposarse junt ab son nebot D. Pere de Navarra, als projectes de pau entre la espressa Gobernadora y 'ls beaumontesos, per mes que dita Princesa li intimés en persona 'l compliment de lo pactat, en quina lluyta, habentli sigut presa Peralta per las tropas avingudas, disposá la Gobernadora fos dita vila senyorial incorporada á la Corona en vista de las reclamacions que de son senyor lo Concell esposaba en aquella ocasió, com ja ho habia fet devant de las Corts; mes aqueixa disposició no tingué lloch perque Mossen Piérres obraba d' acort ab lo Rey D. Joan II, resultant de semblant revocació una cruel vergonya per la Gobernadora del Regne que, ab tot y son orgull, ensopegaba ab un home que feya cas omís d' ella. Si la altiva princesa sentí ó nó despit, bé prou qu' ho demostrá aviat. Lo dia 23 de novembre de 1463, estant en Tafalla, diu que Mossen Piérres, incomodat per habérseli escedit en paraulas lo bisbe de Pamplona D. Nicolau de Echevarri, lo matá en ocasió en que, cridat lo prelat per la princesa al convent, s' hi dirigia tranquilament caballer, sobre una superba mula. Pels párrafos que transcrich de la circular de la Gobernadora 's pot apreciar lo molt amor y profundíssim carinyo que tenia á Mossen Piérre desde l' humillació passada.

«El miercoles mas cerqua pasado que fué á 23 del present mes de noviembre, á requesta del *malvado* é sobre dicho caballero (Mossen Piérres) imbiamos por el dicho obispo que viniese desta villa (Tafalla) en fuera la iglesia del Senyor Sant Sebastian, donde teniamos novena, el coal cumpliendo nuestro mandado viniendo á Nos, el dicho Mossen Piérres como *traidor é malvado caballero* lo fizo matar publicamente casi en nuestra presencia..... facendonos matadora é causadora de la muerte etc. Y dirigintse á las autoritats, afegeix: «Vos encargamos é mandamos que habiendo sentimiento de la gran ofensa á nuestro senyor fecha e de la mengua que á nos es dada, *tomedes presa la persona de dicho Mossen Piérres e de todas aquellas que andan con el* continuadament, *viven e comen su*

«pan, e de que presas les traigades á nuestro poder.» Qui diria qu'aqueixas disposicions son dictadas per aquella mateixa D.ª Leonor que s'indisposaba ab los procuradors de las merindats de Olite, Sangüensa, Tudela, Estella y Pamplona pera concedir al Mossen Pièrres lo privilegi de baronia sobre una porció de pobles?

Ab tot, lo Senyor de Peralta també destruí las anteriors disposicions, y si bé al principi 's fulminaren contra d'ell las censuras eclesiásticas més terribles, ben aviat s'anaren commutant per altres més lleugeras, segons butlla de 25 mars de 1480, arrivant á absoldrel con tal de que lluytés contra 'ls moros de Granada.

Com se pot suposar, dada la missió que s'han senyalat en la tradició certas figuras històrichs lo nom de Mossen Pièrres arriba á oïdos dels naturals rodejat de innumerables anécdotes tradicionals. Prenent peu del últim fet citat, se conta que desitxant lo caballer deslliurarse de l'escomunió que pesaba sobre d'ell, un dia que passaba per la Ribera del Arga 'l bisbe nou de Pamplona, 's tirá á la corrent fent moltes estremututs com si 's negués, en vista de lo qual alguns espectadors demanaren al Prelat que dongués la benedició á n' aquell desgraciât que 's negaba, á lo que accedí, dient mentres feya la senyal de la creu: «ego te absolvo con tal que no sias mossen Pièrres.» Si non vero é ben trovato.

Ab lo nom genèrich de *Pechas* se comprenian tota mena de contribucions y servituts degudas al Rey ó als senyors. La de *sayonia* era la pagada als *sayons* ó executors de las baïllias; de *facendera* la de treballar en certas diadas en las propietats de la Corona ó dels senyorius; de *Manyeria*, 'l dret que 'l Rey ó 'ls senyors tenian d' heretar als vilans quan mancaban fills, anomenantse aqueixa última també *Mortuori*. A més de las expressadas se 'n troban una porció d' altres com la de *letza*, la de *abnuda*, la de *asadura*, la de *almudí*, la de *sal*, la de *sello*, la de *homicidi*, la de *recogencencia*, la de *quinta*, la de *carnal*, la de *novena*, la de *vereda*, la de *opilarnanda*, la de *cena*, la de *escancianía*, la de *monedage*, la de *saca*, la de *peage* y la de *confiscació*; que anaren desapareixent, com las primeras, ja obtenint privilegis, sobre tot contra las dolentas, ja anantlas confonent é incorporant en la *capital* ó sia encabesament dels pobles per una cantitat fixa entre 'ls caps de familias, y la *pleitejada*, ó sia la convinguda cuota que, baix tal concepte, pagaba 'l Concell tots los anys. Passant lo temps mermat lo tresor real á forsa de privilegis concedits als Concells, se veje obligat l'Estat á apelar á *pedidos*, *alcabalas* y ajudas extraordinarias, contribucions basadas al principi en lo número de vehins y més tart en la riquesa territorial.

Tots los que pagaban *pechas* eran vilans ó *pecheros*: los que no 'n reconeixian eran nobles é *hidalgos* ó *infansons*.

En 1099 tots los infansons se confonían baix los noms de *senyors* ó *barons*. Després s'anaren distingint segons lo lloch que ocupavan y 'l paper que representaban. Los *Ricos homes* eran concellers del Rey: segons lo fur general, solsament n' hi habia dotse: *doce ricos hombres é sabios de la tierra*. Sense son consell no 's podia proceder á las celebracions de corts y Tribunals; ni pendre cap resolució sobre guerra, pau ni tregua, *ni otro grande fecho*, fuero gral. cap. I. En 1377 ja 's troba esborrat aqueix límit,

y D. Carlos II anomena Rico hombre á una criatura qu' acababa de naixe: ab l' unió de Navarra ab Castilla desaparegueren semblants títols.

Los estranger s'que 's domiciliaban en lo país, tenint caball y armas y anant á la guerra *con pan de tres dias* eran infansons: Fuero de sobrarbe en Tudela art. 5.º Los moros també podian disfrutar de noblesa. Casantse un noble ab una vilana perdía sa calitat d' infansó: mes tart se reconegué la hidalguía ó noblesa en sos fills; mes tart se crearen certs *infansons d' abarca*, que *pechaban* per sas heretats; y per últim lo Rey instituí altres infansons anomenats *de Carta* pera distingirlos dels primitius, trámits que, observats en totas las instituciones, com realment s' hi observan, justifican la imposibilitat de permaneixe íntegras eternament.

• Sentint per una part espontánea admiració per l' heroica defensa d' aqueixos urbans, y unintme per altre part, llassos de familia ab son comandant, que Deu perdó, me concretaré á transcriure literalment un tros del dictámen fiscal escrit per D. Anastassi Mendivil á 23 juliol de 1837 en l' expedient pera concedirli la creu llaurejada de S. Fernando. Diu aixís: «Examinado cuanto de autos resulta, no puedo menos de manifestar que la heroica defensa del débil fuerte de Peralta ejecutada por los 59 hombres mas ó menos bisoños, fué debida á la actividad, prevision, valor y serenidad del capitan D. Fermin de Iracheta. Atacada por toda la faccion mandada por su primer caudillo, no tan solo resistió los fuegos de artillería y fusilería de un enemigo tan audaz como cobarde; sino que despreciando las repetidas amenazas y los medios mas bajos y viles (nunca usados por enemigos que saben respetar el derecho de gentes y las leyes de la guerra) tuvo la suficiente sangre fria para alejar de sí á su propia esposa, diciéndola que de no verificarlo iba á mandar hacerla fuego.—En los campos de batalla y asaltos de plazas se distinguen los valientes siendo los primeros en trepar por las trincheras, en asaltar parapetos y reductos, escalas murallas y tomar baterías; y si es cierto que estos hechos de armas se hallan tan marcados para que sobre ellos recaigan los premios que solo se establecieron para el valor mas acreditado, se le podrá negar por ventura al benemérito defensor del fuerte de Peralta, al que sabe encerrarse con 59 hombres dentro de un sencillo convento de Capuchinos cuyas débiles paredes maestras temblaban con solo el sacudimiento de una bala de á 4; al que sabe prever y esperar con ánimo esforzado y tranquilo los momentos de un asalto, y á prevencion cortar la escalera para continuar su gloriosa defensa despues que hubieron llegado á penetrar miles de enemigos dentro el fuerte; al que desecha los llantos y lamentos de una esposa querida enviada por su enemigo ferox para intimarle por la boca de una trонера la rendicion por los peligros que le amenazaban, y desentendiéndose de todos ellos (con mengua y oprobio de sus enemigos) y de que es padre el mas tierno contesta á las lágrimas y súplicas de aquella con la entereza mas admirable?»

Y es vritat: Sa esposa encara ho conta ab horror. Diu que quan, al veure inútil tot medi pera rendirse, 's separá la senyora plorant y esclamant; hasta 'l vall de Josaphat; ell, ab veu de tró que sentiren los carlistas, respongué: *Tu pots trobar altre marit; jo no trobaria altre honra.*

LA PARTIDA DE REGINEL ¹

la llum que Deu vessa sobre 'l mon faig
ofrena de mon cant primer. Oh Sol, rey del
firmament, que tos raigs caldejen en bullicio-
sas onas lo front del trovador: jo no so mes
que una cigala que cantó fa quatre dias pels
atmetllers del gegantesch Ventour.

Canta, cor meu! Aixís plaguin tas aubadas á la vol-
guda hermosa!... Quan l' arbre 's desplega, s' escampa
son perfum: lo rahim de las vessants assoleyadas no té ni
punta d'agror. Canta, cor meu, sense parar de la auba al
cap vespre. Canta 'ls grans rouredals, la Nesco y l' espa-
dat rocam, los singles y 'ls turons: y canta també, si 't
sents ab coratje, al Carboner que defensá las quatre torres
de Sant Lambert. Mentres la llopada senyorejá l' Adranié
y 'ls hoscós del Ventour, ell no tingué repós ni treva.
Oh! may la virtut será prou ensalçada ni prou acriminat
lo vici!

¹ Ha vist recientment la llum pública en la vehina República 'l poema
provensal de Felix Gras, *Li Carbounié*. L' éxit de que ha anat seguida sa
publicació, y éxit merescut atesas las cualitats que distingeixen á la obra,
nos mou á darne traduhit un curt fragment, per lo qual pujan los lectors
formar d' ella un judici aproximat. Es la introducció del poema y la sur-
tida á la escena del mateix d' un dels héroes, Reginel. Creyem que 'ls
nostres lectors tindrán gust en coneixe un fragment de poesia de la válua
del que traduhim.

Pel torrental no hi ha resclosa... Quan la fruyta es madura, no hi ha mes, s' ha de cullir: lo brancam, sino, s' esqueixaria... Cor meu, á la obra.

En lo país de la mata vera y del gamonet, al orient del Ventour, s'enlayra Sant-Ternié. Aquí 'ls homes no tenen pacte fet mes que ab l' honor. Son pastors ó carboners. Jo vull cantar la flor dels montanyesos.

Nat entre las altas rocas hont murmureja la aura á tota hora carretejant la flayra del pinar, té per nom Reginel. La àureola ab que vull circundar lo front del fill del Ventour tindrà l' esplendor y la grandesa del arch de Sant Martí.

Los rulls de sa negra cabellera li cauhen per demunt la espatlla en puras onadas y enmotllan sos contorns. Sa presencia arrogant, lo dols ensemps que altiu mirar de sos ulls y sos set pams de alsada diuhen tot seguit que es lo Ventour qui l' ha vist neixe. Derrera de las negras barricadas que forman los escarpats penyals cuberts de pins, d' abets y de teixos, selvas pobladas d' homes y de llops, cresqué 'l bell jovencel de mon cantar. Llevat de las neus, de las àguilas, de las feras y dels trons de Deu que passen, volan, retrunyen; llevat dels ulls en que 's nudreix, dels ulls d' una donzella, ell no coneix res mes. No hi ha lley que l' obligue. Viu lliure á la plena llum del sol que l' inunda de sos raigs, com lo gros freixe en la montanya. Y poch li fa que 'l rey s' esclame per allá baix, ni que s' diga Lluís setze: per ço no han d' anar sos esbirros á apremiarlo: sa selvatge contrada té tres barreras que la defensan; las rocas escabrosas, las temibles cuadrillas de bandolers y 'ls esbarts de llops que trascan sempre famejant. Son bigotet muixí que s' enrevenxina dels caps semblant á las cellas d' una andalusa, projecta ja en sos llabis una ombrà clara. També l' amor ha punyit son cor, y com que no 's pot casarse, en son país, sense haver corregut mon, ha resolt deixar las peladas alturas y devallar á terra plana. Adeu, la ben amada!... Adeu, gentils cançons ab que assegut al peu de sa finestra, dalt d' un turo-

net, li deya sos amors y sas tendresas!.... La fals lluhenta está llesta per á la sega, y Reginel va á partir...

Ab lo morro entre potas, estiragassats sobre la roca, y l' ull no mes que mitj obert, jauhen entre 'ls roures dos mastins; guardan la entrada de la cova hont dormen sos amos. Ab sos collars de ferradas punxas, pobre del llop que gosés acostars' hi massa. Ajassats prop la fogayna d' una fumosa carbonera hi ha onze homes embolicats ab sas mantas. Lo valent Reginel, dret, destacantse entre la fosca, 'l cap cot com los pinatells novensans, apoyantse en son garrot de boix, s' está escoltant ab atenció á son pare que li diu: «Guarda 't dels farsants d' allá baix: may deixes caure 'ls brassos ab peresa sense fer res: treballa, y mentres viscas tas obras durán pau á ton cor, honor á tots nosaltres. Ja ho sents. Ves y recordat, noy, de que es precis que tornes. Ta mare té ja 'ls seus anys y, la pobre, viu no mes que per á tu. Ves, te dich, y que pugas dur sempre 'l front alt com un teix, devant dels homes, aqueix front que beso tot plorant. Adeu!»

Y l' ayre de montanya bufá entre 'ls sanguinyols. Quan la rosada plou se gira aquest vent fresquet, y alhora, las flors que 'l sol ha mitj marcit, mesquinas, badan ab dalé sas fullas y ab la frescor totas se reaniman. La rosada es lo néctar de las flors.

Reginel se mitj mossegá 'ls llavis carmesins y tirantse enrera ab ademan soberch la manta llemosina avensá cap á son pare. La rehina d' un tió que 'l vent inflamava illuminá sas faccions. Lo jove parlá.

«Pare ¿perqué ploreu? Massa sabeu que en nostre país, no 's pot casarse sense haver avans corregut los plans d' eixa rica terra de Provensa: y jo faltaria si no anés á instruhirme al país del sol. Sense contar que allí la terra lleva mes que no pas aquí y que 'ls abims de la mar son plens de peixos; sense contar que hi ha illas selvatges, planas immensas, interminables, que fan de presó als blanchs cavalls de la Camarga y als bous negres y ferotges, l' home, además, treballa y martxa allí pel sender que

mena á la humanitat cap á la llum de Deu: y mentres lo senyor badalla en un recó de son palau, lo poble crida altiu devall mateix de sos balcons: Visca la llibertat!

«Nosaltres, entretant, passem la vida en la obscuritat, de cap sempre á las carboneras, veyent volar las águilas, sentint los llops com udolan y brandant tot temps la destal contra la alzina, per á arribar á la fi al lllindar de la mort ab l'esperit buyt de tot enterament.

«Jo m' en vaig ahont hi ha la llum: corro com lo riu cap á la mar, pero juro per lo sant nom de Deu que tornaré! Aixís s' arbole á mon entorn la negra selva; muyra cremat ara mateix si es que no haig de veure ja may mes lo Mont-Ventour!»

Aixó dit, saludant á la reunió, arrenca encontinent montanya avall pegant bots estranys. Lo pedregam rodola brunzinant darrera d' ell cap á la vall, mentres de llevant fins á ponent ressona un prolongat udol dels llops espantats. Los carboners, embolicats ab las mantas, á la claror de la rehina, lo van seguint de lluny ab la vista. Despres tot queda fosch; allá amunt se veu á las cimas botre com negras onadas cap al cel clapat d' estrelles. ¡Quina nit mes hermosa! D' en tant en tant un vol de perdiu, fent gran renou, pega á volar fugint dels llops que la fam devora. Despres la naturalesa torna á adormirse y per lo inmens cel que resplendeix se dibuixan semblants á Sant-Cristos los abets ferits pel llamp.

Quan fou lluny, lo jove se sentí conmogut y son plant ressoná per entre 'ls pichs, las colladas y 'ls singles. Pobret! lo cel seré, la soletat li feyan mal al cor enamorat y, tot abatut, se deturá, recolzant lo cap sobre la roca. La ardenta flama del amor passá llavors per la sehua ánima; puig diuhen que allá amunt, en las alturas, prop del cel blau, deixa á la adorada de son cor, donzella de quinze anys, fruyta quasi madura que 'l ditxós Reginel cullirá en flor quan torne d' allá baix. Es una pastora que no sab encara que son las amargors de la vida. Just un dijumenge, eixint de missa, Reginel, per riure, li feu dos petons.

Son nom es Anunciata. Es rossa com un estel y la rojor, com á totas las verges, calra molt sovint sas tendras gal-tas. Las ninas de sos ulls tenen un punt de feresa com las de tots los fills del Ventour; sa boqueta es olorosa; es la flor del roser.

Ah! y que n'era de trist per á ell, tant sensible de cor, l' haversen d' anar á segar allá baix lluny, tant lluny! Y no obstant, cal que la carn se doblegue; per aixó 'l jovencel enamorat torna á emprendre la via del dolor. Martxa per entre 'ls terebints, las argelagas y farigolars. Sobte la roca 's bada y marca un caminet tancat per banda per un mur que 's dibuixa en lo cel á vint canas d' altura, un caminet negre com la tempestat, que 'ls llops recorren al bell mitj del dia: tant dolent, feréstech, tenebrós es aquell pas. No be 'l jovencel hi penetra, sent una remor com d' huracá que passés fuetejant los teixos ó com brant de cent campanas bongant á la hora en un campanar distant. Oh Deu! ¿qué será? Llamps y trons! Lo fill del Ventour no tem ni recula, sino que virant tres cops per demunt del cap son gros garrot de boix, avansa trepitjant la ginesta com la tempestat que 'l vent de Ponent empeny per las planuras del cel.

J. S.

TRAGEDIA DE LLIVIA

(FRAGMENT *)

OTM. Llum de mos ulls y de mon cor, perdona
si mon llavi indiscret pogué faltarte.
En ta creensa, oh dona,
no puch ferirte pas. ¡Com ho podria,
si crech que 'l que tu creus jo crech, m' aymia!
O tú, roser de l' India,
vas de perfums, mes dolsa
que la mel del Hegiaz, mes estimada
que la mirra y l' encens quan 's esbarrian
per sota 'ls archs del temple en nuvolada,
mes que la llum hermosa, y mes volguda,
de mes bellesa y de mes preu que rica
rastra de perlas del Catay vinguda;
avans que 't puga ofendre
en pensa ni en paraula, en nit ni en dia,
avans ne sentirias com s' escorra,
tot fent remor, un raig de sol, m' aymia!

* La situació á que 's refereix lo fragment que transcribim es la següent: Otman, capdill árabe que governava en Llivia, ha escapat de la ciutat ab sa estimada ó esposa Monisa, filla d' Eudo, Duch d' Aquitània, després de la derrota de sas tropas per l' altre capdill árabe Sedhy, enviat contra aquell per Abd-el-Rahman.

Se troban sols en mitj d'un bosch, y entregantse á un amorós col-loqui Monisa manifesta á Otman ardorosos desitjos de convertirlo á la religió cristiana, á la que oposantse primer Otman acaba per cedir reconeixent al Deu verdader, en l' instant en que apareix, Sedhy ab sos soldats que s' emportan captiva á Monisa y matan á Otman.

MON. Otman!

OTM. Jo t' am', cristiana,
mes bella que un harem y mes hermosa
que 'l sol ixent. Sultana,
mon ánima va á tu d' amor ferida,
com van al mar los rius y al cel los núvols,
com va á la mort la vida,
com l' acer al iman. Jo t' am', oh dona,
á pérdreu tot per tú, patria y riquesas;
vida y honors també, fins ma esperansa
en lo Gualiat de Córdoba fixada,
fins mon odi als alarbs que res no doma,
fins la promesa part que reservada
me te en son cel y paradís Mahoma.
De mí ¿qué vols?... Ordena, donchs, m' aymia,
Vols que assessine y mate?... ab ma agonía
ne vols obrir mon cor per en ell véuret?...
¿Vols qu' entre á foch y á sanch tota la terra
que de Llivia va á Córdoba?...

MON. Voldria
que com tenim l' amor mateix, tinguéssim
lo mateix Deu.

OTM. ¡Monissa!

MON. Otman, escolta.
Tres anys ne son passats desde la tarde
en que, romputs de mon pudor los llassos,
de mon ángel custodi abandonada,
enfollida d' amor, cayguí en tos braços.
¿Per qué ne volgué Deu que un jorn vinguésses,
com misatjer de pau y d' esperansa,
ab Eudo d' Aquitania, mon vell pare,
á convenir en tos tractats d' aliansa?
¿Per qué de sensació desconeguda
mon cor rubliries, y ma pau torbares
ab paraula d' amor jamay sentida?
¿Per qué fortivolment ne despertares,
fentla fugir per sempre desvalguda,
á ma inocencia, castament dormida
del ángel del Senyor sota la guarda?...
¿Quin secret malefici me donares?...
¿Qué fou lo que per mí passá llavoras?...
¿Qué fou lo que 'm digueres
qu' enteras ne passava jo mas horas,
de nit pensant ab tu tant sols, de dia

combregan ab lo foch de ta mirada,
y cada volta ab mes creixent folia,
á la llum de tots ulls mes enlluernada?...

Vingué un jorn... May vingués!... Mes si, que penas
ó joys, Deu ja sap perque 'ns ho dona...
Vingué una tarde..... Eran de foch los aires,
tos ulls espurnejavan, era ardent
ta paraula y cremava,
may ne fou mes bullenta
l' atmósfera de infern que 'ns rodejava,
may tú mes amorós, may jo mes crédula,
y may abdos mostrarem, ni mes debil
flaqueja jo, ni tu passió mes brava.
Com si no volgués véurem en tos brassos,
tramontantne la serra 'l sol fugia,
pero al fugir, lo cel empurpurava...
May l' he vist tan encés com aquell dia.
Per mí, ja que jo no, 's ruborisava!

Per tú y ab tú jo abandoní llavoras
lo castell de mon pare,
los llochs de ma infantesa,
la terra hont hi ha la tomba de ma mare.
Jo t' ho he dat tot; Otman: cor, honra, vida,
la flor de ma puresa,
ma patria benehida.
Ja no tinch pas un pensament sisquera
que no sia per tú. Res en mí 's trova
que no sia teu, Otman. Mon cos registra,
mon cor també que devant teu se bada...,
Res ni en mon cos ni en mon pensar s' oculta
hont arribar no pugas ab ta vista,
que conegut no sia á ta mirada.
May una queixa mormolar sentires
á mos llabis aymats. Allá, á mas solas,
jo pregava á mon Deu... ningú ho sabia...,
y dins lo niu de flors, joyas y galas
que 'm maysonares tú, la Vêrge pia
muntar fins á sos péus me permetia
de las cristanas oracions en alas.

Proscrit avuy estás... te persegueixen...
los teus han mort, y malastruch y pobre,

sens glórias ni riquesas,
(cendras que 'l vent esmicolá pels aires),
te quedo jo tant sols en tas tristesas.
Pero ab mí, 't queda mon amor. Finida
que sia ja tota esperansa humana,
te queda mon amor, y ab ell, ma vida,
y l' esperansa de la fe cristiana...
Cristiá 't voldria, Otman. ¡Qué dolça fora
ma existencia llavors y falaguera!
Devant las aras santas del Deu únich
las mans enllassarían com las ánimas
enllassadas tenim. Tornar llavoras
podria á mon castell, ja redimida,
y sens baixar los ulls avergonyida,
com ho estava lo cel aquella tarde,
mirar podria, sens rosor ni pena,
de fit á fit la tomba de ma mare,
y dirli al valent Eudo d' Aquitania:

OTM. «es vostre fill qu' es mon espós, oh pare!»
¿Qué 'm proposan, oh Alá?... ¿Puch jo sentirho?...
¿Despert, tranquil, seré, puch escoltarho?..,
Oh dona, ¿qué 'm demanas, donchs que sento
com lava derretida
saltar bullent tota ma sanch encesa?...
¿No t' he dat mon amor? ¿No tens rendida
mon ánima y sotmesa
al mes incert desitj que t' agullona?
Honors, poders, riquesas, nom, fortuna,
¿no t' ho he dat tot, oh dona?...
¿Qué mes vols, donchs, de mí?... ¿Qué mes?... La terra
no escondeix res que jo no puga darte.
¿Vols la Gualiat de Córdoba?... ¿En lo trono
del Califa mateix ne vols sentarte?
¿Vols de tots los harems que hi ha en l' Arabia
esser tu la sultana?
¿Ne vols ensemps de Córdoba y Damasco
ser Reyna y sobirana,
oh donà, tú, mes bella
que tot un cel d' estels, mes peregrina
que tot un mon de flors, y mes preuhada
que la mar tot de perlas catifada,
amor de mos amors, hourí divina
per mí tant sols del paradís baixada?
Demana, donchs. Tot quant jo puga darte,

tot quant ton pensament puga inspirarte,
tot quant inventar pugas
desperta fantasiant, somiant, dormida,
t' ho daré tot, y ab tot, si vols, ma vida;
mes ma salut eterna,
la religió sagrada de mos pares,
la part del paradís que m' advé un dia,
no m' ho demanes pas..... T' ho donaria!

VÍCTOR BALAGUER.

LA MORT DE ATAULF

I.

—Negra es la nit, la soletat complerta,
l' espessa fosca del jardí 'ns ampara;
Vernulf, los caps de l' indomable Gothia
som aplegats ¿ qué vols de naltres? Parla.—

Aixís un goth per sos companys li deya
dels jardins d' Ataulf en la boscada;
y aixó parlat tots á Vernulf enrotllan,
alsa 's aquest y desseguit esclama.

—Ataulf déu morir! Aquell qu' un dia
bon cassador en nostres boschs selvatjes
ab bras de ferro y esperit fortíssim
los pins mes forts com á sahuchs vinclava;
lo bogador que en una barca débil
del Rhin irat en la corrent llançava 's;
lo jove ardit que capitost ungirem
al estimbarnos per les valls d' Italia;
aquell que á Roma per segona volta
plé d' esperit nostres legions menava
y esclatant d' odi esbalendrà sos temples,
petjá sos déus y reboté ses ares,
y al cim de tot del Capitoli un dia
sagnant lo trajo revoltat de flames
brandant l' acer y ab los cabells estesos
senyor del món, de tot lo mon va alsarse;
Aquell avuy troba pesant lo ferro

fuig de la guerra y en palaus se guarda
y 's condorm del plaher en la fadiga
en la falda incitant d' una romana!

—Ataulf déu morir! sols esta forsa
pot separarlo de sa esposa aymada

y en tant qu' esclau entre sos brassos visca
nostres legions serán de Roma esclaves!

Per ell avuy en Barcelona quedan

minyant en forsa y espuntant llurs armes

quan de la Iberia les regions mes belles

los nostres ulls no han ovirat encara.

¿Qué 'ls hi dirém á nostres fills si un dia
tornam á seure en los brancals de casa?

¿Qué cantarán los bards de nostra terra
per enardí 'l jovent de la montanya?

¿Qui 's queixará si l' aborreix sa esposa!

¿Qui de sos fills se gosará á dir pare!

Ataulf déu morir! sols ell nos priva

de que fem nostra esta regió envejada

sols ell que á Roma 'ns ha venut la forsa

somniant l' imperi que ab Honori acaba.

¿Veus la claror que de sa cambra brolla?

¡Pot ser en brassos de Placidia es ara.

pot ser li ven tot lo poder que 'ns resta

per un bes mes que refegeixe als altres!

La mort, la mort y 'ns tornarà la glaria

y 'ns reviurá l' esmortuida patria;

lo temps perdut ja guanyarem de sobres

devallarem com lo torrent devalla

y arborant viles y esfonzant imperis

tota la terra menarém esclava.

Al arma, y donchs, fills de la terra forta,

mori lo tronch que desmenteix la sava;

á l' arma, y donchs, l' hora melló es aquesta,

demá un traïdor se trobará entre naltres!

Mes si duptásseu, si la sanch de gothia

en vostre cos s' hagués tornat romana,

preneu mes armes y esfonzaume 'l ferro

en lo fondo de tot de mes entranyes!—

—Y aquí finí y aparagué la lluna

sobre les boyres que sa llum guardavan

y 'ls goths se veren que al palau corrian

tots en revolt, desenveynada l' arma.

II

Sobre un seti daurat, en bella cambra,
mira Ataulf á sa adorada esposa
les mans unides los alés confosos,
sos fills aprop que enjogassats los voltan
del coll penjantse com vital garlanda
de gessamins entrellassats de roses
y Ataulf diu

—Quant tristament me mira,
en l' hora aquesta de l' amor hermosa,
¿Qué tems? ¿Qué 't dol, enamorada meva?
¿Qu' es lo qu' anyoras en mos brassos?

—Roma!

—respon Placidia— y son espós besantla
diu tremolós

—¿Com malehesch jo l' hora
que meva essent al vent irat no dava
lo grà derrer de sa mesquina sorra!
Gelós estich d' aquest amor, m' aymia,
dels pensaments que ab son recort me roba.
Roma es per tu lo temptador abisme
per mí es lo núvol que enriqueix ma gloria
¿Per qué no fer lo que jo he fet Placidia!
¿Qui véu en mí 'l primer soldat de gothia?
¿qué 'n guardo jo de la indomable furia
que de mes terres vaig portá á les vostres?
¿Quin fill del bosch coneixeriam ara
com un dels seus, tan agensat de robes?
Jo ho he dat tot per esser teu, Placidia,
y tú ni en mí pots oblidar á Roma!
També les amo á mes nadiuhes terres
y uns vents y rius mon esperit recorda
y uns monts altíssims y una mare tendra
y una cabana de la vall á l' ombra;
també jo 'ls tinch aquets recorts d' infancia
y 'ls ulls clohent miro torrents y coves
y 'l lloch aquell hont nin encara un dia
la primer fera dominá ma forsa.
Tambe ho anyor lo batallar y 'l vencer
y 'l ramoreig de palmes de victoria
y 'l veure pobles encorvant sa testa
de mon cavall al pas, la brida solta,

y homens clamantme en la carrera y mares
alsant sos fills pera mostrals mon rostre.
També ho anyor, també ho anyor, Placidia...
pero en tos brassos de polides formes
quan sent ta veu y en ta presencia'm trobo
bevent la llum que de ta vista brolla;
res m' es lo mon ni mos recorts d' un dia
ni 'l vert llorer ni l' afalach dels pobles!!—
Y aquí s' unien ses hermoses testes
y un bes sellá la maridal concordia
y 'ls fills cantavan sa alegria pura
xarrotejant com á pardales jovens.

Y una ramor va ressoná espantable
tots son esguart varen fixar defora
y en revolt, Sigerich, Vernulf y d' altres
la daga en l' aire van passar la porta.
Ataulf s' adressá sobre sas plantas
encés l' esguart la cabellera solta,
y de son coll Placidia vá ampararse
y 'l fillets seus de ses folgades robes.
—Qué 's que cercau oh mos vassalls?

—Ta vida—

digué Vernulf y una altra passa dona!
—Veniu, y donchs, puig la cercau guanyeula
encara bull dintre mon cos sanch gotha,
daume un acer— y de sos fills deslligas,
enrera tira á sa volguda esposa
y avansa irat; sos enemichs l' empenyen
com esbart de voltons tots l' enrevoltan
y alsan llur ferro y cau... y apres tots fugen
y Ataulf bota per les dures lloses
y entelats los esguarts crida á sa aymia
y mentre ell mor, Placidia pensa en Roma.

ISIDRO REVENTÓS.

BIBLIOGRAFÍA

VÍCTOR BALAGUER.—TRAGEDIAS.—(Edició elzeveriana)
—La mort d'Aníbal, etc.—Barcelona. Imprenta de LA
RENAIXENSA, Portaferriça, núm. 18, baixos.—1876.

Lo talent poétich del Sr. Balaguer no l'esterilisan ni la neu que 'ls anys van apilotant y glassant demunt d'ell, ni 'ls embats desencantadors d'una política pràctica y refractaria á lírics idealismes com totas las políticas, y pot ser mes prosàica y materialisada que las altrás. Com lo gegant de la mitologia, al tocar la terra del art recupera y multiplica sas forsas pel combat de la vida aclaparadas, y s'aixeca mes prepotent que may, palpitant ab vida nova y vessant en elevadas inspiracions la plétora de sang que infla sas venas de poeta.

Aquesta terra del art no es ja sols en lo Sr. Balaguer la concentració subjectiva de sas facultats personals en una idea poética propia, sino també la aplicació critica de las mateixas al exámen d'obras literarias agenas en que tal vegada no havian entondit prou avans d'ara, segons deixa entreveure l'estudi de las produccions anteriors dictadas per aquellas facultats. Desenganyemnos: la eterna cuestió de si 'l poeta neix ó 's fa no es mes que una capciositat, un tema escolástich bo per á entreteniment d'ociosas academias y de literats á la violeta: lo sentit comú, á priori, y á posteriori la historia crítich-literaria dels poetes posa la solució de tant remenat dubte en la

substitució de la disjuntiva ó per la copulativa y. Lo poeta neix y 's fa, com neixen y 's fan totas las aptituts per al cultiu de qualsevol de las branques de coneixements de la humana inteligencia. Examínes la totalitat de la obra d'un veritable poeta, y ni un sol cop la crítica séria deixarà de descobrir en los diferents cicles que recorre las influencias successivas de poetas anteriors ó contemporanis, que poch á poch han anat desviantlo de son camí y enduhentse 'l per novas sendas hont 'sa poderosa intuició ha descubert 'riquesas de perspectiva desconegudas avans y verges de explotació.

Feu aquest treball ab la obra poética total d'en Balaguer; ahí era 'l poeta romántich á la manera castellana influhida per la tradició popular y la tradició històrica de Catalunya: mes tart, es la lira de cordas graves de Víctor Hugo la que inspirada en las gestas de la guerra de independència italiana vibra aquellas estrofas tirteanas que tronan y llampegan, y que en una altra literatura menos despreciada de lo que per sistema ho es la nostra bastarian á crear una reputació literaria: la poesia alemanya ab son misteriós subjectivisme li deixa un dia aquell pinzell que pinta en fondos de boyra figuras d'ombra corporal, per á abandonarlo després á las corrents reposadas del classicisme trágich francés del segle de Lluís XIV y á las sensuais corrents del classicisme erórich llatí del segle d'Augustus.

No es aquesta la ocasió de examinar una per una ni de fer veure en sas obras las fases de la vida poética del primer entre 'ls nostres lírichs: la darrera, acusada francament en la publicació que tenim á la vista, es la que deu atraurens la atenció, y si hem dat una mirada retrospectiva, ha estat unicament per via de recort al lector y en quant sols per medi d'aqueix podrá ferse cárrech complert de la peculiar fesomía del poeta en sa actual evolució; fesomía que, si bé acusa en solchs pronunciats la dominant individualitat poética del mateix y deixa entreveure en ratllas profundas las últimas influencias, no per aixó presenta borradas del tot las que hi grabaren las determinants de sas precedents evolucions.

Una pregunta, avans que tot, y en sa contestació, 'l judici crítich: ¿es adequat lo titol de *Tragedias* que dona en Víctor Balaguer á sa darrera colecció poética?

Entenemnos: ningú, ni per lo tant l'autor, pretendrà que de